

Badische Landesbibliothek Karlsruhe

Digitale Sammlung der Badischen Landesbibliothek Karlsruhe

Sammelhandschrift - Cod. Karlsruhe 504

[S.l.], [11./12. Jh.]

Regulae Herimanni qualiter multiplicationes fiaant in abbaco

[urn:nbn:de:bsz:31-35452](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:bsz:31-35452)

Regule Herigoniani. Qualit omnes multiplicationes fiant in abaco.

ABBACI tabula tali linearū distinc-
tione diuisa ē. ut ab unitate ip̄ma
linea q̄ singlarī d̄r̄ icipient. om̄s nu-
meros usq; ad x̄ t̄ineat. Secūda. i. de-
cen̄. a. usq; ad c. Tercia. i. centen̄. ac.
usq; ad mille. Quarta. i. millen̄. a. i. usq;
ad x̄. Sicq; inceterī unaq; lineade
cuplū aliā supante. usq; in infinitū
p̄gredit̄. Hec itaq; talī linearū dī-
tributio. iū tramitib; in̄h̄suer̄su
ductis lineis distinguit̄. inq; q̄libet
numer̄ facile p̄ quēlibet multipli-
cat̄. atq; diuidit̄ hoc m̄. Cū quēlibet
numerū palū multiplicare uolu-
eris. unū numerū in p̄mo trami-
te. aliū in̄tio. scdm̄ caracteres
eundē numerū p̄ distinctionem
linearū designante pone. Quib; po-
sit̄. inferī posit̄ caractere uirgī
p̄ superiores multiplicabī. nihil ui-
delicet unūm denumerositate nu-
meri curan̄. si scdm̄ quē in singlarī
designant̄ linea. ipsos tantū in ui-
cē caractere multiplicabis. & q̄cūq;
ex ea multiplicatione p̄reuerint.
in scdm̄ tramitē taliratione o po-
nā. ut si singlarī multiplicet. digiti
ex inde nati. i. infra denariū re-
manentes numeri i. eandē q̄ et mul-
tiplicat̄ posit̄ ē lineā articuli v̄
id̄. excedente numeri una ul̄t̄
ponant̄. Si decen̄ sit q̄ multiplicat̄
digit̄ in scda a multiplicato. ar-

ticulos in̄tia linea ponā. Sic en-
ten̄ digit̄ in̄tia. articulo i. i. uir-
gī. Sicq; inceterī eandē digit̄ seu
articuloz; positionē scdm̄ linea-
rū plongabī. Cūq; om̄s inuicem
caractere singlarī multiplica-
uerī. i. ad singulā multiplicatio-
ne regularit̄ digit̄ siue articu-
los posuerī. multiplicationē rite
p̄fectā. atq; in scdo tramite collec-
tā fore letaberī. Iū demū respici-
to. si plures una in linea caracte-
res ouenerint. eosq; ita examusi
aggregabī. ut un̄t nulls in linea
quaq; caract̄ remaneat. semp cum
denarī excreuerit unitatis caracte-
rē ul̄tiori linez; donan̄. itē quē
cūq; numerū in scdo tramite in-
uenerī. ipse sumā ueracit̄ diffi-
niunt multiplicationē. **DESIO**

Simplex **PLICI DIVISIONE.**
Diuisio d̄r̄ ubi un̄ diuisor ē. un̄
q̄q; t̄ plures diuidendi. Huic q̄
diuisori talē semp supponā dif-
ferentiā ut denariū numeri diffe-
rentia suppiēte oficiat sumā. a
diuidendū semp p̄ debitā lineas a
denominationē retrahā. eo uide-
licet in̄. ut si diuisor singlarī sit di-
uidendū scdet̄. si decen̄ t̄inet̄. sic en-
ten̄ quartet̄. si millen̄ q̄ntet̄. Cūq;
diuidendū retraxerī. p̄ ipsū q̄nti-
tate differentiā diuisorī multi-

tabis. Et quicūq;
multiplicatione p̄
trū simili in̄ retr
trū multiplic
de fieri. q̄ ad usq;
gūndō recollē
trū. n̄ possit. Tē su
uente cū diuisor
tabis. & si diuisor
eodē in loco ip̄si
trū. Sic q̄ subla
nominati p̄orib;
trū. q̄ntet̄. q̄nt
trū diligent̄ p̄
trū unitates deno
trū. & si aliq̄ sup̄
manere p̄mitta
trū. aggr̄ati den
trū. tot uic
trū diuidendū
trū. Si u rect
trū. cū ip̄so du
trū nominationē m
trū hac multiplica
trū diuidendos nullo in
trū. rectissime
trū. **De posita di**
trū posita diuisio ē
trū si diuisorē. un̄
trū diuisorib; g
trū locat̄. minim
trū differentiā sup̄
trū numerū par
trū. reliq̄s q̄nt̄ q̄

plicabis. Et quicūq; ex eadem
 multiplicatione percuerint.
 iterū simili mō retracti. p eō dif
 ferentiā multiplicabi. atā diu
 idē fecerit. q̄ ad usq; p̄ debitā lineā
 diuidendos recolligere sine occur
 rente. n̄ possis. Tē sublata diffā re
 manente cū diuifore numerū cō
 parabis. & si diuifore minor fue
 rit eodē in loco ipsū nouerit rema
 nere. Sic q̄lis. sublato illo unitatē
 denominati p̄orib; sup addē. Si ma
 ior extiterit. q̄tens in se diuifore
 teneat diligētē p̄spiciā. atq; to
 tidē unitatis denominati sup adi
 uas. & si aliq̄ sup fuerit. ibidem
 remanere p̄mittas. His rite pacti
 q̄t̄t̄ aggregati denominationib;
 inueneris. tot uicib; diuifori q̄n
 titatē diuidendis in eē certo cer
 tū nouerit. Si uē recte te fecisse du
 bitauerit cū ipso diuifore singulā
 denominationē multiplicabi. &
 si ex hac multiplicatione p̄stind
 diuidendos nullo impediente re
 posuerit rectissime te egisse gau
 debi. **De opposita diuisione.**
Cōposita diuifio ē ubi duo t̄ plu
 res s̄t diuifores. unū ū t̄ plures di
 uidendi. Diuiforib; q̄ diuidendiq;
 rite locati. minimo diuifori ta
 lē differentiā suppone. ut adde
 nariū numerū partē possit p̄
 tingere. reliq̄s q̄t̄t̄ fuerint p̄t

maximū usq; ad nouenariū diffe
 rentiā sub iuncti ad auge. Et si ab
 cubi linearū in capedo c̄tgerit.
 eoloci nouenariū loco differentiā
 multiplicandū ostitue. & si aliq̄s
 diuiforū medicorū nouenariū fuerit.
 nullā illi differentiā pone. maximū
 q̄q; diuiforē sine differentiā di
 mitte. His ita positis si maximū diuif
 sor unitatis caractere insignitus
 fuerit. q̄m ipso illi m̄as intuitu alia
 unitā sup uenit. sc̄dam diuidendi
 partē ad denominationē req̄rit.
 si binariū iiii. si ternariū. iiii. si quaternariū
 v. si sic deinceps. ut pote si octonariū
 viii. si nouū x. Cūq; aliquā harū
 partū ad denominationē sc̄dam
 maximi diuifori l̄cationē t̄ sc̄da
 uerit. t̄ t̄trauerit. t̄ q̄rtauerit. p̄ eā
 om̄s diuiforū differentiā uirtim
 multiplicabis. Et q̄c q̄d ex hac mul
 tiplicatione percuerit. reliquis
 diuidendis aggregabi. iterūq; debi
 tā maximi partē sumen. & ad deno
 minationē reducens. differentiā
 p̄ ipsā multiplicabi. Itā diu idem
 faciā. q̄ ad usq; p̄ debitā lineā debita
 partē diuidendi collocare sine
 occurrente n̄ ualeā. Tū sublata
 differentiā remanente cū diuifor
 rib; cōparabi. & si diuiforē maio
 rē uiderit numerū t̄tinere. re
 manente diuifioni nouerit sup eē.
 Sic q̄le sublata remanentib; unitatē

denominationib; sup adice. Siu
remanente maiore numerum
optinent. rursus unitate deno
minationib; adde. & numerum
q̄ diuisorib; sup abundauerint
remanere p̄mitte. Sicq; q̄ntū in
denominationib; habeas diligent̄
respicito. ac toties numerū diui
sorū diuidendis in eē certo certis cito.

Quod si alicubi te idiuuendo errasse
suspicat̄ fuerit. diuisore denomi
natio nesq; iuicē multiplicabit. &
si ex hac multiplicatione aggrega
tis remanentib; p̄stinō diuiden
dos redintegrate nullo ipe diuente
potuerit. feliciter te fecisse gaudet.

De simplici diuis sine differentia.

Simplicē sine differentia diuisio
nē hoc m̄ facillime i q̄libet nu
merū efficere poterit. Diuidendū q̄
t diuidendo si unū fuerit. diuisoreq;
suo in loco rite collocato. si maximū
diuidendū idiuisor eqli caractere
i scripti fuerint. t diuidendū ma
ior erit diuisore de loco suo mo
ueas i ipsi diuidendi linea ip̄mo
tramite ponā. eosq; ad se inuicē
ueluti i singulari linea. infra de
nariū numerū ponant̄ o parabis
ita ut q̄t̄ diuisor induuendo
sit interrogē. i q̄t̄ in eo inuenia
t̄ talē denominationi caractere
in q̄t̄ tramitē donec. i si aliqd
remanserit. i eadē q̄ diuisor posit̄

sit relinqua linea. Si aut̄ diui
sor maiore diuidendo caractere
habeat. nē eū in eadē lineā s; una
infra diuidendū linea o stitue.
eōq; inuicē q̄si diuisor singulari
sit. diuidendū ū decem memine
ri cōparare. i q̄t̄ in eo sit totū
similim̄ caractere in q̄t̄ tram
tē tribue. i si aliqd remaneat.
sēp in eadē q̄ diuisor collocat̄ sit
linea repone. Hoc ū firmissime
memoria tene. ut si diuisor p̄m̄
singulari sit. i q̄ eūq; ipsū linea po
sueris. in eadē q̄q; denominatio
nē o stituas. Si decem una p̄ illū
linea sicentem. duab; simul lenus
trib; decem mult̄ uui. i sic i maiori
b; una sēp p̄terit̄ linea. Sic itaq;
diuisore ut dixim̄ singltis diui
dendis o ferent̄. denominationēq;
ad singltos trahens. cū diuisore
ad p̄stinū sui locū reduxerit. fi
nē diuisioni impone. Si ū recte
te fecisse dubitauerit. simili ut
p̄us m̄ denominationib; p̄ diui
sorē multiplicat̄ p̄bare potuerit

De oposito sine differ.

Cōposito sine differentia
ita q̄q; diuisione talim̄ abq;
diffis efficere pote. Cū ḡ diui
dendū i diuisorib; rite locat̄.
si diuidendū maximo diuisore
maiore hē caractere diuisore
in ipsū diuidendi linea ponā.
Si aut̄ eqli t diuisor maiore

habuerit. una p̄ diuidendū statu
 at̄ linea. Quo posito ceteri q̄t q̄t
 diuisores fuerint. ordinē p̄stānū
 seruante sequūt. Quod cū factū fu
 erit. diuisorē maximū diuden
 do op̄parabi. ita ut siue adē pona
 t̄. q̄si singl̄rem ad singl̄rē. si ūferi
 q̄si singl̄rem ad decenū. sicq; confe
 rendo q̄t̄ies i diuidendo sit totū
 denominationi caractere dabis.
 Hoc tantū obseruan. ut aliqua ipsi
 diuidendi parte in ea q̄ maximū di
 uisor ponit̄ linea relinq̄s. Ergo cū
 denominationē posueri p̄cā scdm̄
 a maximo diuisorē multiplicabis
 a numerū q̄ ex multiplicatione nā
 cit̄ ex ipsa quā reliquerā diuidendi
 parte auferā. Itēq; tertū diuisorē
 reliq̄sq; singillatī multiplican. nu
 merū multiplicationi de q̄ libet
 diuidendox subtrahā. i q̄d sup̄ fu
 erit. loco diuidendox remanere
 p̄mittā. hunc tam ordinē diligen
 t̄ obseruan. ut si una ad diuidendi
 linea disiungant̄. excipiant̄ quasi
 ex decen. si duab; q̄si decen. si
 trib; q̄si den. it̄ sic inceteri. P̄cā
 diuisorē reducen. diuidendi diui
 sorē maximū ut sup̄ dixim̄ ofe
 ren. itaq; denominationē ponent̄.
 reliq̄sq; diuisorē relictā partib;
 subtrahens. cū diuisorē ad p̄stānū
 locationi sedē reuocas. diuisioni
 t̄minū imponā. Hoc q̄q; de ponen

di denominationib; memorię firmit̄
 manda. ut si diuisor minimū singl̄ris
 sit. i q̄cūq; linea ipse sit posit̄. in eadē
 sep̄ denominationē locent̄. si decen
 una inferi. sic centen duab; simillen
 iū. & sic inceteri. P̄bationē uero sic
 incetis diuisionib; osueuerā itaq;
 ihac multiplicati p̄ denominationes
 diuisorib; facias. **DE UNCIIS;**
Assis q̄ p̄. i. litterā sic innumerū unum
 scribi solet ex p̄mit̄ xu. parte h̄t̄ q̄
 rū si una detraxerit reliquę xi. parte
 de unx dicunt̄. illa ū quā detraxisti
 i duodecima uncia uocat̄. Si duā su
 tulerit. x. residuę dextans. i q̄d si tu
 listi. i. duę sextans appellat̄. At si in
 dēp̄serit. viii. quę remanser̄ dodran.
 i iii. dēptę q̄drans uocat̄. Quod si iiii
 tollere uelis. viii. reliq̄s bisse. & iiii
 triente nominabi. Quinq; ū sublata.
 vi. residuā septuncē. i v. sublata. q̄n
 cuncē placuit appellari. Cū ū p̄mediū
 fuerit facta diuisio. dimidiū utrūq;
 se n̄i partib; ostans. semisse uocant̄.
 unciā aut̄ i dimidiā sescuntā uncięq;
 dimidiū semuntā. lā reliq̄ minutę
 q̄rū ogestione dimidiū uncię ofiēt̄.
 ut sic sicilici sextule i cetera. melius
 ex ipsis calculi i spectione cognoscunt̄.
Suelis q̄t̄ scripulo t̄ duella de unx t̄
 pbare q̄t̄ scripulo habeat de unx t̄
 bulle. t̄ ss. t̄ s. t̄ unq̄sq; talū partia
 pone unū uncię. i. xxiii. scripulo
 p̄ordinē. & ex altera parte de unce

nea. Si aut̄ diu
 lendo caractere
 ndē linea si una
 nea & stitue.
 usor singulari
 xer̄ memine
 meo sit totū
 in q̄rū tram
 remaneat.
 r collocat̄ sit
 i firmissime
 si diuisor p̄mi
 psū linea po
 enominatio
 n̄ una p̄ illū
 ab; simillenus
 u. sic i maiori
 nea. Sic itaq;
 singl̄s diu
 nominationēq;
 cū diuisorē
 eduxerit si
 w̄. Si ū recte
 r̄. simili ut
 orib; p̄ diu
 pbare potuerit
 line differē.
 ne talim̄ abiq;
 es. Cū ḡ diu
 rate locati.
 mo diuisore
 rere diuisorē
 di linea ponā.
 uisor maiore

Scribi habent

